

mišljenja i komentari

Beefsteak

N. Raos

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb

Ne znam više kada sam u novinama pročitao da negdje u Australiji ima nekakav restoran u kojem se peče (vele) najbolji beefsteak na svijetu; u taj restoran iz cijeloga svijeta dolaze milijarder privatnim avionima i ne žale svojih ni funta ni dolara. U čemu je tajna? Da je riječ o fiš-paprikašu, koji ne može biti dobar ako u lonac ne metneš barem tri vrste ribe i ako ga ne kuhaš barem četiri sata, ajde de, ali što znači baciti komad svježeg govedine na vruću, malco namaštenu tavu? Naši su se partizani po šumama i gorama naučili takve kuhinje: baciš komad konjetine na žeravicu, a ako uz to možeš kao prilog dobiti malo kuhanog bukova lišća i pokoji žir – puna šaka brade i dlan trbuha!

Tajna tog "najboljeg bifsteaka", da ne držim čitatelja dalje u mraku, u tome je što kuhar poznaje svakog gosta i za svakog zna što mu odgovara: neko voli malo jače, drugi malo slabije pečeno, treći krvavo, četvrti dobro zapečeno... Što ste željeli, to ste i dobili!

U novinarstvu, mislim u demokratskom novinarstvu, taj princip ne vrijedi. Novinar nije ni kuhar ni konobar, niti je čovjek o kome novinar piše gost njegova restorana. Gost se ima pravo buniti, jer je platio, pa za svoj novac može tražiti što hoće. No može li to činiti (buniti se) i čovjek koji svoje ime ugleda u novinama?

Nakon gotovo dvije godine kontinuiranog pisanja u ovoj rubrici, dvanaest godina nakon pada komunizma i uspostave demokratskog političkog sustava u Lijepoj našoj usudih se spomenuti neka imena. Mislio sam da neće biti problema, tim više što je jedan od ljudi koje sam spomenuo poznat po svojim liberalnim, anti-komunističkim i demokratskim nazorima. Ti nazori idu čak dotle da je dotični slučaj voditelja koji je zaključio kolokvij riječima "predavač je govorio gluposti" proglasio primjerom slobode govora. Ali jao, napade me upravo on, i to još pred ljudima: "Što pišeš o meni to i to, kad ja nisam takav! Svi znaju da nisam takav!" Okrenuh se i odoh, što ću drugo. Što su drugi mislili, ne znam, ali je sigurno da neke stvari pametna djeca nauče već u osnovnoj školi. Neki ljudi ne nauče nikad.

Sloboda govora ne znači samo da možeš slobodno govoriti. Ona znači da možeš i slobodno slušati – i ne slušati. U novoj Jugoslaviji, odmah nakon rata, sve je bilo puno razglasa, jer razglas, za razliku od radija, ne možeš utrnuti (a uši ne smiješ začepiti)*. Novine uvijek ne pišu istinu, ali novine ni u najnedemokratskijem sustavu ne moraš čitati. Nikoga ja ne silim da čita ono što pišem, još manje da o tome priča ili da me na sva usta hvali. Ali ako moj čitatelj ima pravo da ne čita ono što ja o njemu ili o bilo kome drugom pišem, imam i ja pravo da ne slušam ono što on misli o mom pisanju. Toga neki ljudi, čini se, nisu svjesni: nedugo nakon što sam napisao knjigu, zvoni mi u pola noći telefon da

bih s druge strane čuo paničan glas moga prijatelja. "U knjizi sam", kaže, "našao groznu grešku". Jedan pak drugi čitatelj – nešto pristojniji, ali za mene potpuno nepoznat čovjek – javlja mi se telefonom i moli bi li mu mogao objasniti nešto što u knjizi piše, a on ne može nikako razumjeti. Računica je jednostavna: ako u svakoj knjizi ima prosječno deset pogrešaka, a knjigu u dvije godine pročita tisuću čitatelja, onda svaki dan može očekivati (naravno, prosječno) četrnaest poziva svojih pažljivih čitatelja (one koji u knjizi "nešto ne razumiju" tu ne ubrajam).

Sloboda (za razliku od samovolje ili bezobrazluka) podrazumijeva odgovornost. To znači da, istina, junak novinskog članka ne mora u njemu naći ono što hoće, ali uvijek može na članak reagirati, na njega odgovoriti (štoviše, novine imaju zakonsku obavezu da njegov odgovor objave)** Može me i na sud tužiti. Samo, je li sve utuživo?

Bio jednom jedan naš znanstvenik koji se usudio javno progovoriti – i to još na konkretnom primjeru, naime na primjeru svoga kolege – da one silne "svjetske" enciklopedije u koje naši znanstvenici ulaze i, ne mnogo dalje od toga, oni izbori za "znanstvenike godine" nemaju veću vrijednost od stakalaca i zvečaka kojima su pomorci Kolumbova doba od urođenika kupovali zlato i drago kamenje. Ime ti i adresu nađu negdje u *Chemical Abstracts* ili na internetu, pa ti pošalju pismo u kojem te kuju u zvijezde: pošalji im podatke i još 500 ili 1000 dolara (to negdje u uglu piše) – i evo te u "svjetskoj" enciklopediji! (I ja sam bio među kandidatima da postanem "svjetski čovjek". Hvala Bogu i pametnom mi kolegi, koji me je dobro savjetovao, da sam svoje dolare pametnije potrošio.) Ali ne lezi vraže! Čim je njegov osvrt izišao u novinama ("biti u takvoj enciklopediji nije bogzna što"), eto ti tužbe za uvredu časti. Naravno da je sud takvu tužbu odbio; da sad ja napišem kako danas doktorirati nije Bog zna što, mogao bih očekivati kolektivnu tužbu svih novopečenih doktora znanosti. Nazdravljaj!

Teško da bi se – i uz najbolju pravničku volju – u mojim člancima moglo naći nešto utuživo. Nije uopće riječ o tome da ja nekoga vrijeđam ili da – ne daj Bože – iznosim podatke iz njegovog privatnog života (što se, nažalost, u nas već udomaćilo). Nije u tome problem, problem je u tome što ja o ljudima iznosim mišljenje koje oni o sebi **nemaju** – a to boli. Gradeći godinama u miru svojih laboratorija, u okruženju suradnika kojima je "šutnja zlato" sliku o sebi kakvu samo krila mašte mogu dati ("lažno ja"), odjednom se suočavaju s onime što ljudi, ili neki ljudi, o njima misle. "Ti ljudi", veli mi jedan od onih kolega koji sve vide, a ništa ne govore, "ako ih ne hvališ, već smatraju da ih napadaš." Kult ličnosti nije komunizam izgradio samo u politici nego i u kulturi, i znanosti. Dugi su, predugi njegovi repovi.

*Ono što me naročito začudilo u Sjedinjenim Državama je običaj da nitko nikog ne sluša ni jednu sekundu više nego što hoće. Razgovor se ne prekida nekom zgodnom upadicom, skretanjem na drugu temu ili ispričavanjem ("Žurim na sastanak"), kao u nas, nego naprosto tako da se čovjek u pol rečenice digno od stola. Ono što bi se u našem društvu smatralo neotesanošću, u Americi se drži za slobodu govora.

**Ono što me čudi, a što se ujedno vrlo dobro slaže s mojom tezom o nepostojanju demokratskog duha u našoj sredini, to je da moji članci u ovoj rubrici izazivaju dosta pažnje, a ipak se još nije našao nitko tko bi na bilo koji način moje stavove (javno, dakako) napao, ili barem relativizirao. To je stil rada u nas: ako imaš problema sa suradnikom, nećeš mu to ni slučajno reći – ali ćeš ga zato ocrniti gdje god možeš.